

บทที่ 5

บทสรุป

5.1 บทสรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่องมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าอวัยวะมนุษย์เพื่อการปลูกถ่าย พบว่า ที่มาของปัญหาการค้าอวัยวะมนุษย์นั้นเกิดจาก ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการแพทย์มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการและเทคนิคการรักษาโรคด้วยวิธีการปลูกถ่ายอวัยวะ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นวิธีการรักษาโรคที่สามารถนำมาใช้ในการรักษาผู้ป่วยจำนวนมากให้หายจากการเจ็บป่วยอย่างได้ผล และเนื่องจากผลของการรักษาด้วยวิธีการดังกล่าวนี้สามารถนำมาใช้ได้กับอวัยวะสำคัญ ๆ เช่น หัวใจ ตับ ไต ปอด ฯลฯ อย่างได้ผลดีเช่นกัน จึงส่งผลให้ผู้ป่วยจำนวนมากให้ความสนใจและมั่นใจในการรักษาโรคด้วยวิธีการเช่นนี้ แต่ทั้งนี้เนื่องมาจากอุปสรรคสำคัญของการรักษาโรคด้วยวิธีการปลูกถ่ายอวัยวะนี้ก็คือ จำนวนอวัยวะที่จะนำมาปลูกถ่ายให้กับผู้ป่วยมีไม่เพียงพอกับความต้องการที่เพิ่มมากขึ้นทุกขณะ ดังนั้น จึงมีการค้าอวัยวะเกิดขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากข่าวที่มักปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปตามสื่อต่าง ๆ ว่ามีการขายไต ดวงตา จากบุคคลที่มีชีวิตหรือแม้แต่จากญาติของบุคคลที่เสียชีวิตไปแล้วในกรณีที่เป็นอวัยวะสำคัญ เช่น หัวใจ ตับ ซึ่งในบางประเทศพบว่าจะมีการค้าอวัยวะกันโดยเปิดเผยโดยเฉพาะตามสื่อต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้จึงได้พยายามหาวิธีการและมาตรการต่าง ๆ เพื่อมาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ประชาสัมพันธ์เพื่อให้มีการบริจาคอวัยวะเพิ่มมากขึ้น มีการพัฒนาค้นคว้าวิจัยเพื่อสร้างอวัยวะเทียมขึ้นมาใช้ หรือแม้แต่การออกมาตรการทางกฎหมายออกมาควบคุม ทั้งนี้เพื่อป้องกันและลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกระทำการค้าอวัยวะไม่ให้เกิดขึ้น

การปลูกถ่ายอวัยวะนั้นจะมีแหล่งที่มาของอวัยวะที่จะนำมาปลูกถ่ายได้จาก 3 แหล่ง คือ

1. **จากผู้บริจาคที่มีชีวิต** ในปัจจุบันสามารถกระทำได้เพียงบางอวัยวะเท่านั้น คือ ใช้จากอวัยวะที่ร่างกายมีลักษณะเป็นคู่ เช่น ไต แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ที่ว่า เมื่อมีการนำอวัยวะนั้นออกมาต้องไม่ก่อให้เกิดปัญหากับผู้บริจาค

2. **จากผู้บริจาคที่ถึงแก่ความตายแล้ว** สามารถนำอวัยวะในร่างกายออกมาเพื่อประโยชน์ในการปลูกถ่ายให้กับผู้ป่วยได้แทบจะทุกส่วน อีกทั้งยังไม่ก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องของผลกระทบจากการนำอวัยวะออกจากร่างกายในภายหลังด้วย , ผู้บริจาคที่ถึงแก่ความตายนี้ควรจะเป็นการเสียชีวิตจากสาเหตุสมองตาย เนื่องจากแม้เสียชีวิตไปแล้วแต่ร่างกายของผู้เสียชีวิต

ชีวิตยังมีหัวใจเต้น ยังมีการไหลเวียนของโลหิตและมีระดับการได้รับออกซิเจน เนื่องจากแพทย์ยังใส่ท่อและเครื่องช่วยหายใจ ให้ยากระตุ้นเพื่อให้หัวใจยังคงเต้นอยู่ รวมทั้งให้น้ำและแร่ธาตุ เพื่อให้ความดันคงที่ ส่งผลให้อวัยวะในส่วนต่าง ๆ ยังคงมีความสมบูรณ์อยู่มาก

3. แหล่งอวัยวะอื่น ๆ นอกจากอวัยวะที่แท้จริงของมนุษย์ด้วยกันเองแล้ว ยังมีแหล่งอวัยวะอื่น ๆ อีกที่มนุษย์พยายามชวนชวนนำมาใช้ในการปลูกถ่ายเพื่อช่วยยืดอายุของผู้ป่วย เช่น อวัยวะเทียม หรือ การนำอวัยวะจากสัตว์มาปลูกถ่ายให้มนุษย์ (Xenotransplants)

สำหรับในประเทศไทย การปลูกถ่ายอวัยวะประสบความสำเร็จอย่างสูงในแง่วิทยาการ ความสำเร็จของแพทย์ แต่ก็เกิดปัญหาที่ยิ่งใหญ่ คือ ปัญหาการขาดแคลนอวัยวะที่จะนำมาปลูกถ่าย ทั้งนี้โดยอาจมีสาเหตุมาจาก การบริจาคอวัยวะในจำนวนน้อย ซึ่งอาจเป็นเพราะประชาชนติดอยู่กับความเชื่อหรือวัฒนธรรมเดิม ๆ หรือประชาชนไม่เข้าใจ, ไม่มีความรู้ในเรื่องสมองตาย ทำให้ไม่เชื่อว่าผู้ป่วยเสียชีวิต จึงไม่ยินยอมในการบริจาคอวัยวะ หรือรวมถึงการที่แพทย์ พยาบาลหรือเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลไม่ได้ทำการขอบริจาค โดยอาจมีเหตุผลจากบุคคลากรเหล่านี้ไม่มั่นใจกับเกณฑ์วินิจฉัยสมองตายของแพทย์สภาซึ่งในหลายฝ่ายยังอยากให้มีกฎหมายรองรับเพื่อให้การประกาศสมองตายเป็นไปตามเกณฑ์ของกฎหมายมากกว่าเกณฑ์ของแพทย์สภา

นอกจากจะมีการบริจาคอวัยวะกันเป็นจำนวนน้อยแล้ว ในแต่ละปีพบว่า มีผู้ป่วยที่มีความต้องการใช้อวัยวะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากผู้ป่วยที่กำลังรอการเปลี่ยนอวัยวะไม่ได้มีแต่ผู้ป่วยที่รอการเปลี่ยนอวัยวะครั้งแรกเพียงกลุ่มเดียว แต่ยังมีกลุ่มผู้ที่ได้รับการเปลี่ยนอวัยวะไปแล้วครั้งหนึ่งเมื่อถึงกำหนดก็ต้องมาเปลี่ยนอวัยวะอีกเป็นครั้งที่ 2 หรือครั้งที่ 3 เนื่องจากอวัยวะเดิมที่เคยเปลี่ยนไปแล้วชำรุดหรือไม่สามารถเข้ากับร่างกายของตนได้ จึงส่งผลให้ผู้ป่วยการเปลี่ยนอวัยวะมีจำนวนมากกว่าจำนวนอวัยวะที่ใช้เปลี่ยน ดังนั้น จึงมีผู้ป่วยในบางกลุ่มที่มีกำลังทรัพย์มากพอยินยอมกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้ตนเองได้อวัยวะมาปลูกถ่าย แม้จะเป็นการกระทำที่ขัดต่อศีลธรรม เช่น การซื้อ-ขายอวัยวะมนุษย์ ก็ตาม

ผลกระทบจากการซื้อขายอวัยวะมนุษย์เพื่อการปลูกถ่ายนั้นก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เช่น ปัญหาอาชญากรรม การลักพาตัว หรือปัญหาศีลธรรมและจริยธรรมในสังคม และในท้ายที่สุดปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ ปัญหาทางข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าอวัยวะมนุษย์และการปลูกถ่ายอวัยวะ คือ

1. ปัญหากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปลูกถ่ายอวัยวะในคนที่มีชีวิต

- บุคคลจะขายอวัยวะของตนเองเพื่อการปลูกถ่ายไม่ได้ ผิดหลักศีลธรรมและจริยธรรมอันดีของประชาชนเพราะอวัยวะเหล่านั้นมักจะเป็นอวัยวะที่ร่างกายไม่สามารถสร้างทดแทนได้และเมื่อขาดหลุดจากร่างกายแล้ว มีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของร่างกายจนไม่สามารถใช้ชีวิตอย่างคนปกติได้ บุคคลไม่สามารถขายอวัยวะเหล่านี้ได้เพราะขัดต่อความสงบเรียบร้อย
- การผ่าตัดนำอวัยวะออกจากคนปกติเพื่อนำไปปลูกถ่ายให้ผู้ป่วยโดยแพทย์นี้ ถือเป็นความผิดฐานทำร้ายร่างกายโดยสภาพ ทำให้ได้รับอันตรายสาหัสแต่ถ้าการกระทำอยู่ในขอบเขตของการประกอบวิชาชีพส่งผลให้แพทย์ไม่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งขอบเขตของการประกอบวิชาชีพ คือ การบริจาคอวัยวะโดยบริสุทธิ์ใจ แต่ถ้ากระทำกันในลักษณะซื้อขายแล้วจะไม่อยู่ในขอบเขตของการประกอบวิชาชีพทำให้การกระทำของแพทย์เป็นความผิดฐานทำร้ายร่างกายอันตรายสาหัส

2. ปัญหากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าอวัยวะมนุษย์ในผู้ป่วยสมองตาย

เนื่องจากปัจจุบันวงการแพทย์และวงการกฎหมายยอมรับว่าบุคคลที่สมองตาย คือ บุคคลที่เสียชีวิตแล้ว ผลที่เกิดตามมาคือ เมื่อเป็นบุคคลที่เสียชีวิตแล้ว ศพหรืออวัยวะของศพนั้นจะมีสถานะเป็นทรัพย์สินได้ก็ต่อเมื่อต้องมียศประกอบในการพิจารณาว่า ศพหรืออวัยวะของศพนั้นมีบุคคลหวงแหนและประสงค์จะยึดถือเป็นของตนเพื่อประโยชน์ใด ๆ ก็ตาม ก็ต้องถือว่าศพหรืออวัยวะของศพนั้นเป็นทรัพย์สิน แต่ทรัพย์สินตามความหมายนี้หมายถึงทรัพย์สินที่เป็นทรัพย์สินนอกพาณิชย์ไม่สามารถนำมาหมุนเวียนเปลี่ยนมือกันในท้องตลาดได้ จึงส่งผลให้ทายาทไม่มีสิทธิขายศพหรืออวัยวะของศพได้ ดังนั้นถ้าเกิดกรณีที่แพทย์นำอวัยวะออกจากศพโดยไม่ได้รับความยินยอมจากทายาทหรือญาติของผู้ตายก่อนก็就会有ความผิดทั้งในทางแพ่งและทางอาญา

นอกจากนี้ ปัญหาการค้าอวัยวะได้ส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างมากไม่ว่าจะเป็นปัญหาการประกอบอาชญากรรม การทำร้ายร่างกาย การลักพาตัว การฆ่าคนเพื่อขโมยอวัยวะ ปัญหาความปลอดภัยของผู้ซื้อและผู้ขายอวัยวะ ปัญหาเชิงศีลธรรมและจริยธรรมที่กำลังถกเถียงกันอยู่ หรือแม้แต่ปัญหาแนวโน้มการเกิดขึ้นของธุรกิจองค์กรหรือแก๊งค์ข้ามชาติที่หันมาดำเนินการเกี่ยวกับธุรกิจการค้าอวัยวะก็เริ่มเป็นที่รับรู้กันในสังคมบ้าง ซึ่งปัญหาดังกล่าวจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี เนื่องจากการซื้อขายอวัยวะไม่ใช่วิธีการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอวัยวะที่ถูกต้องแล้วยังสร้างปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีก เพราะถ้าปล่อยให้มีการซื้อขายกันได้

โดยไม่มีมาตรการใด ๆ มาควบคุมแล้ว ในอนาคตปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะก่อให้เกิดแนวโน้มเป็นตลาดค้าอวัยวะมนุษย์หรือเป็นตลาดมืดได้

จากปัญหาทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาเหล่านี้ขึ้นก็คือ ไม่มีกฎหมายใดของไทยที่กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการปฏิบัติในการปลูกถ่ายอวัยวะไว้อย่างชัดเจนและแน่นอน ซึ่งเมื่อมีปัญหาใด ๆ เกี่ยวกับการค้าอวัยวะมนุษย์หรือการปลูกถ่ายอวัยวะเกิดขึ้นมาแล้วนั้น จะส่งผลให้ต้องนำหลักกฎหมายทั่วไปที่มีอยู่มาเทียบเคียงบังคับใช้ ทั้งนี้ปัญหาบางประเด็นก็สามารถทำการปรับใช้จากหลักกฎหมายทั่วไปได้ แต่ทว่าบางปัญหายังไม่สามารถตัดสินได้ จึงมีความจำเป็นจะต้องรอจนข้อพิพาทเกิดเป็นประเด็นขึ้นมาเสียก่อนแล้วค่อยรอผลคำวินิจฉัยจากศาลฎีกาต่อไป ดังนั้นจึงเกิดความคลุมเครือในการตีความ, เกิดความไม่แน่นอนในการบังคับใช้ทำให้การดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดไม่ได้ประสิทธิภาพ

ดังนั้นประเทศไทยสมควรจะมีกฎหมายพิเศษที่บัญญัติเฉพาะเกี่ยวกับการห้ามการค้าอวัยวะมนุษย์เพื่อการปลูกถ่าย เพื่อประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายและความสงบเรียบร้อยของสังคม

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์การกระทำผิดเกี่ยวกับการค้าอวัยวะมนุษย์เพื่อการปลูกถ่ายนั้นจะพบว่ามาตรการทางกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันยังไม่สามารถบังคับใช้ได้กับทุกกรณี และยังไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหามาจากการกระทำผิดอาศัยช่องว่างทางกฎหมายในการที่ยังไม่มีกฎหมายบัญญัติให้การกระทำนั้น ๆ เป็นความผิด ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะมาตรการทั้งมาตรการในทางอาญาและมาตรการอื่น ที่ควรนำมาบังคับใช้กับการค้าอวัยวะมนุษย์เพื่อการปลูกถ่ายเพื่อสัมฤทธิ์ผลในการบังคับใช้กฎหมายดังต่อไปนี้

1. โดยการบัญญัติเป็นกฎหมายพิเศษเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการค้าอวัยวะมนุษย์เพื่อการปลูกถ่าย

การบัญญัติเป็นกฎหมายพิเศษเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการค้าอวัยวะมนุษย์เพื่อการปลูกถ่ายจะทำให้มีประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งในภายหลังหากมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการค้าอวัยวะมนุษย์เพื่อการปลูกถ่ายเพื่อให้สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการทางการแพทย์นั้น การแก้ไขกฎหมายพิเศษนี้จะมีความสะดวกรวดเร็วและแก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้ทันท่วงทีและยังเป็นการแก้ไขปัญหาก็เป็นเรื่องเฉพาะเพื่อให้ความชัด

เจนและแน่นอนในการบังคับใช้กฎหมาย โดยสาระสำคัญของบทบัญญัติเพื่อบัญญัติให้การค้าอวัยวะมนุษย์เป็นความผิดและมีการบัญญัติถึงแนวทางในการปลูกถ่ายอวัยวะจากผู้บริจาคทั้งที่มีชีวิตและผู้บริจาคที่เสียชีวิตแล้ว รวมทั้งเพิ่มหน้าที่ของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลในการขอรับบริจาคอวัยวะจากผู้ป่วยสมองตายเพื่อเพิ่มจำนวนผู้บริจาคอีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งในการบัญญัติเป็นกฎหมายพิเศษนี้ ผู้วิจัยศึกษาแนวทางจากลักษณะของกฎหมายที่ใช้ในการป้องกันและปราบปรามการค้าอวัยวะมนุษย์เพื่อการปลูกถ่าย ของประเทศฝรั่งเศส ประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งรายละเอียดของกฎหมายพิเศษเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการค้าอวัยวะมนุษย์เพื่อการปลูกถ่าย ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4

2. ควรมีการจัดตั้งศูนย์กลางในการรับบริจาคอวัยวะและจัดสรรอวัยวะโดย

เฉพาะ ในการศึกษาข้อมูลการบริจาคหรือการปลูกถ่ายอวัยวะและดำเนินการเกี่ยวกับการจัดสรรหรือบริหารงานในด้านนี้โดยตรง รวมทั้งทำหน้าที่เป็นคลังชิ้นส่วนอวัยวะและเนื้อเยื่อด้วย เนื่องจากในปัจจุบันนี้ประเทศไทยยังไม่มี การจัดตั้งองค์กรกลางเพื่อใช้เป็นคลังชิ้นส่วนอวัยวะหรือเนื้อเยื่ออย่างชัดเจน เท่าที่พบเห็นได้ในขณะนี้ก็คือ ศูนย์รับบริจาคอวัยวะ สภากาชาดไทยที่ทำหน้าที่ในการขอรับบริจาคอวัยวะต่าง ๆ จากผู้บริจาคที่มีจิตศรัทธา แต่ทั้งนี้ สภากาชาดไทยเองก็ยังไม่ได้เป็นศูนย์กลางที่ทำหน้าที่ประสานงานกับโรงพยาบาลหรือหน่วยงานอื่น ๆ อย่างชัดเจน อีกทั้งควรเพิ่มอำนาจให้หน่วยงานนี้สามารถเป็นผู้เสียหายในการดำเนินคดีหรือฟ้องคดีแพ่งและคดีอาญาแทนรัฐหรือประชาชนผู้เสียหาย เช่นเดียวกับที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ. 2525

การตั้งศูนย์กลางเพื่อทำหน้าที่ประสานในการบริจาคอวัยวะและทำหน้าที่รวบรวมลำดับของผู้รอรับบริจาคอวัยวะของทุกโรงพยาบาลมาไว้ ณ ศูนย์แห่งนี้ จะก่อให้เกิดประโยชน์ในแง่ของความมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ความยุติธรรมในการจัดสรรอวัยวะ เป็นการใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ทางการแพทย์ซึ่งกันและกันได้อีกทางหนึ่ง

3. นำเอาหลักวิธีการเพื่อความปลอดภัยตามมาตรา 50 มาปรับใช้กับการค้าอวัยวะมนุษย์เพื่อการปลูกถ่าย โดยเฉพาะแพทย์ผู้กระทำความผิด ทั้งนี้เนื่องจากวิธีการเพื่อความปลอดภัยนี้เป็นวิธีการเพื่อให้สังคมปลอดภัยจากการกระทำความผิดของผู้กระทำความผิดในอนาคต ซึ่งถือว่าเป็นการป้องกันพิเศษ โดยใช้วิธีการห้ามการประกอบอาชีพบางอย่าง ทั้งนี้จะเห็นได้จากแพทย์กระทำความผิดโดยอาศัยโอกาสจากการประกอบวิชาชีพหรืออาชีพแล้ว จะเป็นมาตรการเพื่อคุ้มครองสังคมจากการกระทำของบุคคลที่อาศัยโอกาสจากการประกอบอาชีพแพทย์กระทำความผิดเนื่องจากการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพนั้น

ผู้เขียนขอเสนอให้ขยายขอบเขตของหลักการห้ามการประกอบวิชาชีพนี้ให้กว้างกว่าถ้อยคำในมาตรา 50 ที่ว่า “นับแต่วันพ้นโทษไปแล้ว” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศาลต้องลงโทษในความผิดที่ถูกฟ้องและมีการลงโทษตามจริงเท่านั้น แต่ผู้เขียนเห็นว่า แม้ไม่มีการลงโทษเกิดขึ้นตามจริง แต่ถ้าศาลมีดุลพินิจเห็นว่า แพทย์นั้นอาจกระทำผิดในอนาคต โดยอาศัยโอกาสจากการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพของตนอีก ก็ควรมีบทบัญญัติกำหนดให้ศาลมีอำนาจลงโทษตามวิธีการเพื่อความปลอดภัย มาตรา 50 นี้ได้ทันที

4. จัดทำกระบวนการหรือขั้นตอนการดำเนินการให้มีความโปร่งใส

เนื่องจากปัญหาความไม่ชัดเจนในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของขั้นตอนทางการแพทย์ นับตั้งแต่ปัญหาเรื่องการจัดสรรอวัยวะไปถึงขั้นตอนในการผ่าตัดยังคงเป็นสิ่งที่คลุมเครืออยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของ การจัดสรรอวัยวะที่ควรจะต้องมุ่งเน้นทางด้านความอำนวยความยุติธรรมและเท่าเทียมกันแก่คนไข้มากที่สุด แต่ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับ การวินิจฉัยของแพทย์ที่ก่อให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้ในส่วนของขั้นตอนและกระบวนการในการดำเนินการก็สมควรที่จะมีการแบ่งแยกให้ชัดเจน เพื่อจะได้ไม่ก่อให้เกิดเป็นกรณีหรือข้อสงสัยขึ้น เช่น ในส่วนของแพทย์ที่อยู่ในทีมซึ่งทำหน้าที่ในการวิเคราะห์ภาวะสมองตายก็ไม่ควรเป็นแพทย์ที่อยู่ในทีมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการผ่าตัดเปลี่ยนอวัยวะหรือแพทย์เองก็ไม่ควรมีความเกี่ยวพันไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อมกับผู้บริจาคอวัยวะหรือแม้แต่ผู้รับการบริจาค ทางที่ดี ควรมีการแยกทีมงานต่าง ๆ โดยเฉพาะ เพราะนอกจากจะเป็นการป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดขึ้นแล้ว ยังถือเป็นการตรวจสอบในระหว่างดำเนินการได้อีกทางหนึ่ง

5. ควรมีการประชาสัมพันธ์ในการบริจาคอวัยวะให้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการประชาสัมพันธ์ควรกระทำต่อสาธารณชนและบุคคลากรทางการแพทย์ผ่านสื่อมวลชน องค์กรศาสนา กลุ่มวิชาชีพ งานกุศล กลุ่มแม่บ้านหรือการบรรจุในหลักสูตรของนักเรียน นักศึกษา เพื่อให้ทราบถึงความสำเร็จของการปลูกถ่ายอวัยวะ ภาวะการขาดแคลนอวัยวะรวมทั้งผลเสียของการขาดแคลนอวัยวะ การปฏิบัติที่จะให้อวัยวะของญาติผู้เสียชีวิตยอมเสื่อมสลายไปหาประโยชน์ใด ๆ ไม่ได้ แต่ถ้านำไปปลูกถ่ายให้บุคคลอื่น ๆ จะช่วยยืดชีวิตเพื่อนมนุษย์ได้อีกหลายคนและญาติผู้เสียชีวิตขาดโอกาสที่จะร่วมทำกุศลในการบริจาคอวัยวะให้บุคคลอื่นเพื่อต่อชีวิตให้ เป็นต้น